

Anželika Smetonienė – humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvių kalbos instituto Raštijos paveldo tyrimų centro mokslo darbuotoja

Moksliniai interesai: lietuvių kalbos istorija, žodžių daryba, skoliniai, kalbų ir kultūrų santykiai

El. paštas: anzelika.smetoniene@gmail.com

Anželika Smetonienė – PhD in humanities, researcher at the Research Centre of the Written Heritage, Institute of the Lithuanian Language

Research interests: the history of the Lithuanian language, word formation, loanwords, relations between languages and cultures

E-mail: anzelika.smetoniene@gmail.com

Anželika Smetonienė

Lietuvių kalbos institutas

ANONIMINIO KATEKIZMO (1605) PRIESAGINIAI VEIKSMAŽODŽIAI DENOMINATYVAI IR DEVERBATYVAI

Anotacija

Šiame straipsnyje nagrinėjami Anoniminio katekizmo (1605) priesaginiai veiksmažodžiai denominatyvai ir deverbatyvai, t. y. priesagų vediniai iš vardažodžių ir veiksmažodžių. Iš šio šaltinio buvo išrinktos visos priesaginių veiksmažodžių formos ir jų vediniai. Iš viso surinkta 301 žodis. Nustatyti nepasikartojantys priesaginiai veiksmažodžiai, jie apibendrinti, atsiribojant nuo priešdėlių. Taip sužinota, kad Anoniminiame katekizme yra 105 nepasikartojantys priesaginiai veiksmažodžiai. Rasti priesaginiai veiksmažodžiai buvo suskirstyti į sinchroniškai neskaidžius ir skaidžius, vėliau išsiaiškintas pastarųjų darybos pamatas ir darybos kategorijos. Nustatytas Anoniminio katekizmo deverbatyvų ir denominatyvų santykis, darybos kategorijos, priesagų dažnumas ir darumas. **PAGRINDINIAI ŽODŽIAI:** veiksmažodžiai, denominatyvai, deverbatyvai, priesaga, darybos kategorija.

Abstract

This article focuses on the suffixed verbs denominatives and deverbatives of the Anonymous Catechism (1605), i.e. the suffixed derivatives of nominals and verbs. All forms of suffixed verbs and their derivatives were extracted from this source. A total of 301 words were collected. Non-recurring suffixed verbs were identified and generalised by removing prefixes. This revealed that the Anonymous Catechism contains 105 non-repeating suffixed verbs. The suffixed verbs found in the Catechism were divided into synchronically non-segmentable and segmentable verbs, and the basis and categories of the latter were then clarified. The ratio of deverbatives to denominatives, the categories of derivation, the frequency and derivability of suffixes were established.

KEY WORDS: verbs, denominatives, deverbatives, suffix, category of derivation.

DOI: <https://dx.doi.org/10.15181/rh.v31i0.2581>

Įvadas

Anoniminis katekizmas (toliau AK), išleistas 1605 m., palyginti su kitais to meto lietuvių kalbos raštais tirtas skurdžiai. Po J. Bystronio, dar XIX a. pabaigoje ištyrinėjusio šio šaltinio rašybą, balsių ir priebalsių žymėjimą, fonetiką, daiktavardžių linksniavimą, veiksmažodžių asmenavimą (Bystron 1890), daugiau dėmesio AK skyrė Z. Zinkevičius (Zinkevičius 1968). Įdomiu aspektu galimas AK atsiradimo aplinkybes yra aptaręs S. Temčinas (Temčinas 2013), o A. Judžentis yra ištyręs katekizmo sintaksę (Judžentis 2010). Nagrinėta skolinta AK leksika ir skolinių daiktavardžių integravimas į lietuvių kalbą (Smetonienė 2021, 2022).

Lietuvių kalbos priesaginiams veiksmažodžiams skirtų darbų nėra daug (Jakaitienė 1968, 1973; Jakulis 2004; Pakerys 2006, 2011a, 2011b; Pakerys, Rimkutė ir Utkā 2012; Gaidienė 2012), o senųjų raštų veiksmažodžiams – juo labiau (Pakerys 2017, 2019; Arkadijev ir Pakerys 2015; Pakalniškienė 2018, 2019, 2020, 2021; Smetonienė 2021). Šio straipsnio objektas yra priesaginiai AK veiksmažodžiai denominatyvai ir deverbatyvai. Jų daryba lietuvių kalboje, kitaip nei, pavyzdžiui, lenkų, mažai kuo skiriasi, t. y. jų darybos formantas yra priesaga, pagrindinis skirtumas yra pamatinis žodis – vieni išvedami iš vardažodžių, kiti – iš veiksmažodžių. Kartais teigiama, kad visose kalbose deverbatyvų yra gerokai daugiau nei denominatyvų (Pakalniškienė 2019, 10). Šio straipsnio tikslas – nustatyti AK denominatyvų ir deverbatyvų santykį, jų darybos kategorijas, priesagų dažnumą ir darumą. Tikslui pasiekti visi AK rasti priesaginiai veiksmažodžiai pirmaisia buvo išnagrinėti darybiškai: atskirti sinchroniškai neskaidūs ir skaidūs veiksmažodžiai, vėliau nustatytas pastarųjų darybos pamatas ir darybos kategorijos. Veiksmažodžiai, turintys priesagą bendraties kamiene, kai kuriais atvejais gali jos neturėti esamojo (o kartais ir būtojo kartinio) laiko kamienuose. Šie veiksmažodžiai vadinami mišriaisiais (mišriojo tipo) arba nelygiaskiemieniais.

Medžiaga šiam straipsniui buvo rinkta iš Lietuvių kalbos instituto paskelbto internetinio AK leidinio (<http://seniejirastai.lki.lt>). Iš jo buvo išrinktos visos priesaginių veiksmažodžių formos ir jų vediniai, liudijantys veiksmažodžio bendratį, esamąjį ir būtajį kartinį laiką (pvz., *regėjimas* AK 91,8, *girdėjimas* AK 91,9). Iš viso surinkta 301 žodis. Iš jų buvo nustatyti nepasikartojantys priesaginiai veiksmažodžiai, jie apibendrinti, t. y. atsiribojama nuo priešdėlinių vedinių, jeigu jų nepriešdėlinių veiksmažodžių formos yra reguliarios, tarp jų nėra esminio reikšmės skirtumo, jis atsiradęs tik dėl priesagos (pvz., *manyti* AK 4,8, 74,8 ir *įmanyti* AK 9,11 laikomi atskirais žodžiais). Taigi, AK rasti 105 priesaginiai veiksmažodžiai. Pagrindinės veiksmažodžio formos, spėjamos pagal dabartinės lietuvių kalbos ir veiksmažodžių darybos sistemą, bet nepaliudytos AK, rašomos laužtiniuose skliaustuose.

Kaip minėta, išrinkti priesaginiai veiksmažodžiai buvo išnagrinėti darybiškai, suskirstyti į vedinius iš veiksmažodžių (deverbatyvus), iš vardažodžių (denominatyvus) ir į sinchroniškai neskaidžius. Vediniu žodis laikomas tik tada, kai jis formaliai ir semantiškai remiasi pamatiniu žodžiu, t. y. kai yra aiški darybos opozicija, vedinį ir pamatinį žodį sieja darybos motyvacija (Urbutis 1978, 66). Pastaroji gali kisti, vediniai gali pereiti iš vienos darybos kategorijos į kitą, jeigu tik jos artimos semantiškai (Ambrazas 1993, 12), o nutrūkus arba labai nutolus darybinei motyvacijai, veiksmažodis jau laikomas sinchroniškai neskaidžiu. Nagrinėjant potencialius darinius ir jų pamatinius žodžius, atsižvelgta ir į papildomus darybos krypties nustatymo kriterijus (dažnumo, kiekybinį) (Urbutis 1978, 98). Deverbatyvai ir denominatyvai išskirstyti į darybos kategorijas. Daiktavardžių darybos kategorijoms daugiau ar mažiau yra būdingos tam tikros priesagos, o veiksmažodžių sistema sudėtingesnė: veiksmažodžių priesagų nėra daug, todėl su ta pačia priesaga gali būti sudaromi skirtingų darybos kategorijų vediniai. Šiame darbe AK priesaginiai veiksmažodžiai deverbatyvai ir denominatyvai yra skirstomi į kategorijas remiantis „Dabartinės lietuvių kalbos gramatika“ (DLKG 1997, 742).

1. AK denominatyvai

AK rasti 33 priesaginiai veiksmažodžiai, kurių pamatiniai žodžiai yra vardažodžiai. Lietuvių kalbos denominatyvai daromi su morfemomis *-(i)auti, -enti, -ėti, -inėti, -inti, -yti, -(i)oti, -(i)uoti* (DLKG 1997, 387). AK yra trijų darybos kategorijų denominatyvų: padaromosios reikšmės (sekventyvų), būsenos reikšmės (statyvų) ir būsenos atitikimo. Daugiausia yra padaromosios reikšmės vedinių. Jie sudaro 67 proc. visų AK vardažodinės kilmės veiksmažodžių.

1.1. Sekventyvai žymi aktyvų veiksmą, kuriuo kas nors sukuriama. Bendroji kategorijos reikšmė yra „daryti tai ar tokį, kas pasakyta pamatiniu žodžiu“ (DLKG 1997, 387). Padaromosios reikšmės veiksmažodžiai gali turėti įvairių reikšmės atspalvių, priklausančių nuo pamatinio žodžio, pavyzdžiui, *kietinti* „daryti kietą“, *šlovini* „suteikti šlovę“. Šios darybos kategorijos priesaginių veiksmažodžių AK rasta 22, tik 3 iš jų yra nelygiaskiemeniai.

Daugiausia AK sekventyvų padaryta su pagrindine morfema *-inti*. Apskritai lietuvių kalboje daugiausia tokios priesagos lygiaskiemenių vardažodinių veiksmažodžių daroma iš būdvardžių. Taip yra ir AK: [*aukštinti*], [*-ina*], *-ino* AK 94,2 ‘daryti aukštesnį’ LKŽe : *aukštas* ‘turintis didelį aukštį, didelį mastą nuo apačios į viršų’ LKŽe; [*drūtinti*], [*-ina*], *-ino* AK 61,5; 77,14 ‘storinti, tvirtinti, stiprinti’ LKŽe : *drūtas* ‘storas; turintis daug jėgos, stiprus’ LKŽe; *gaiivinti* AK 80,15, [*-ina*], [*-ino*] ‘daryti gajų; stiprinti; guosti; ugdyti; gydyti’ LKŽe : *gai-*

vus ‘gaivinamas; gajus, patvarus, stiprus’ LKŽe; *garbinti* AK 2,5; 14,12; 28,12; 41,17; 50,10; 55,2; 66,2; 84,13, *-ina* AK 56,15, *-ino* AK 29,7; 55,13 ‘duoti garbę, girti, aukštinti; gerbti’ LKŽe : *garbus* ‘garbingas, garbės vertas’ LKŽe; *kaltinti* AK 96,2, *[-ina]*, *[-ino]* ‘laikyti kaltu’ LKŽe : *kaltas* ‘ką bloga padaręs, nusikaltes, nusidėjęs, nusižengęs’ LKŽe; *kietinti* AK 76,2, *[-ina]*, *[-ino]* ‘daryti kietą, kietesnį’ LKŽe : *kietas* ‘atsparus kito kūno spaudimui, nesuspaudžiamas, nesumaigomas’ LKŽe; *lepinti* AK 67,10, *[-ina]*, *[-ino]* ‘daryti lepų, išlepusį; gadinti nuolaidžiamumu, perdėtu rūpinimusi, paikinti, dykinti’ LKŽe : *lepus* ‘išlepęs, mėgstantis patogumus, skanų valgi, vengiantis sunkesnio darbo ir pan., graikštus’ LKŽe; *linksminti* AK 34,14, *[-ina]*, *[-ino]* ‘daryti linksmą, smaginti, džiuginti’ LKŽe : *linksmas* ‘apimtas džiaugsmo, smagus’ LKŽe; *[lyginti]*, *[-ina]*, *-ino* AK 18,9; 18,13 ‘daryti lygų paviršių, šalinti nelygumus; naikinti skirtumus’ LKŽe : *lygus* ‘tokio pat aukštumo, ilgumo, didumo, gerumo; toks pat, vienodas’ LKŽe; *raminti* AK 89,12, *[-ina]*, *[-ino]* ‘guosti, maldyti’ LKŽe : *ramus* ‘be rūpesčių, jaudinimosi, netrikdomas’ LKŽe; *sotinti* AK 80,16, *[-ina]*, *-ino* AK 43,15 ‘daryti sotų, pavalgiusį, maitinti iki soties’ LKŽe : *sotus* ‘užtektinai privalgęs, prisisotinęs, priėdęs’ LKŽe; *sveikinti* AK 47,17, *[-ina]*, *-ino* AK 47,1; 47,17; 92,13 ‘žodžiu, raštu ar koku išoriniu ženklu reikšti gero linkėjimą, pagarbą, vertės pripažinimą ir pan.’ LKŽe : *sveikas* ‘sveikinimo, sveikatos linkėjimo žodis’ LKŽe; *žeminti* AK 39,18, *[-ina]*, *[-ino]* ‘daryti žemą, žemesnį’ LKŽe : *žemas* ‘prastas, nekilingas, neturintis titulo, nevadovaujantis’ LKŽe.

Gerokai mažiau yra *-inti* vedinių, kurių pamatinis žodis – daiktavardis. Lietuvių kalboje tai paprastai gyvų būtybių arba daiktų, medžiagų pavadinimai (DLKG 1997, 388). AK 2 tokių priesagų sekventyvai yra daiktavardiniai: *šlovinti* AK 2,2; 55,3; 3,4, *[-ina]*, *[-ino]* ‘teikti šlovę, didelę garbę’ LKŽe : *šlovė* ‘garbingas išgarsėjimas, visuomenės rodoma pagarba už didelius nuopelnus, darbą, talentą, didelę garbę’ LKŽe; *ženklinti* AK 13,9, *-ina* AK 13,7 *[-ino]* ‘daryti ženklą, žymėti’ LKŽe : *ženklas* ‘ko nors išorinis pasireiškimas, požymis, įrodymas’ LKŽe; *vieninti* AK 80,17, *[-ina]*, *[-ino]* ‘jungti vieną su kitu’ LKŽe : *vienas* ‘vieningas, sudarantis vieningą visumą’ LKŽe.

Kartais teigiama, kad priesagos *-yti -ija, -ijo* būdingiausios padaromosios reikšmės vediniams iš daiktavardžių, o ne iš būdvardžių (Otrębski 1965, 390). AK tai patvirtintų, tačiau šiame šaltinyje tėra vienas daiktavardinis lygiaskiemenis sekventyvas, todėl ką nors tvirčiau teigti yra sunku: *[kūnyti]*, *[-ija]*, *-ijo* AK 12,8 ‘versti kūnu, realybe; vykdyti, realizuoti’ LKŽe : *kūnas* ‘žmogaus ar gyvulio organizmas’ LKŽe. Kiti du veiksmažodžiai yra mišriojo tipo, t. y. priesaginis formantas išlaikomas tik bendratyje, esamojo laiko trečiajame asmenyje yra *-o*, būtajame – *-ė*: *[pelnyti]*, *-o* AK 59,11, *[-ė]* ‘turėti naudos, pelno, laimėti’ LKŽe : *pelnas* ‘patiriama nauda, laimikis’ LKŽe; *statyti* AK 49,14, *[-o]*, *[-ė]* ‘daryti,

kad stačiai stovėtų, vertikaliai dėti, kelti, kad būtų stačias' LKŽe : *status* 'tiesiai ar beveik tiesiai kylantis aukšty'n' LKŽe.

AK yra tik vienas priesagos *-uoti* sekventyvas. Tai lygiaskiemenis veiksmažodis, turintis esamajame laike *-uoja*, būtajame – *-avo*: *meluoti* AK 70,19, [*-uoja*], [*-avo*] 'sąmoningai sakyti netiesą' LKŽe : *melas* 'neteisybė, melagystė' LKŽe. Kai tokių veiksmažodžių pamatinis žodis yra abstraktusis daiktavardis, vedinys turi kiek kitokią reikšmę nei bendroji kategorijos reikšmė. Šiuo atveju tai būtų „sakyti melą“.

Keli AK sekventyvai bendratyje turi priesagą *-oti*: *byloti* AK 12,1; 23,8, *-o* AK 4,9; 31,9, [*-ojo*] 'kalbėti, šnekėti, sakyti' LKŽe : *byla* 'kalba, kalbėjimas, šneka' LKŽe; *saugoti* AK 13,19; 19,19; 44,13; 57,19; 63,1; 68,17; 69,11; 72,15, [*-o*, *-oja*], *-ojo* AK 56,15; 71,12 : *saugus* 'apsaugotas nuo pavojų' LKŽe. Ar *saugoti* yra lygiaskiemenis veiksmažodis, ar ne, remiantis AK neįmanoma nustatyti, nes nėra paliudyta esamojo laiko forma. Žinoma, kad, pavyzdžiui, K. Sirvydo „Punktų sakymuose“ vartojamas priesaginis esamasis laikas *saugoja* (SPII5), taip pat ir M. Daukšos postilėje (DP 545; 608). Tačiau tas pats K. Sirvydas žodyne „Dictionarium trium linguarum“ vartoja ir nepriesaginį esamąjį laiką (SD 204), taigi, XVI–XVII a. buvo paplitę abu variantai.

Panaši problema iškyla ir dėl veiksmažodžio *byloti*. Dabartinėje lietuvių kalboje dažniau priesaga yra išlaikoma ir esamajame laike – *byloja*. Galima būtų įtarti, kad AK 4,9 ir 31,9 esančios formos priklauso pirminiam veiksmažodžiui *bilti*, *byla*, *bilo*, tačiau iš sakinių matyti, kad tai yra esamojo laiko veiksmažodis: <...> *Wienók idant Lietuwá tuo gieraus / ir labiáus fawo prigimtui Lietúwißku Liežuwi ir pažintú / ir permanitu / ir žodžey anié kuriuos biło (ne túrime Catechįfmo Lietuwißko nuftotú <...>* (AK 4,5–4,11); *Ku tey biło vntáras artykúlas: ßwintu Bažniczu wifureffunciu?* (AK 31,9–AK 31,11). Taigi, bent jau AK šis veiksmažodis vartojamas kaip mišriojo tipo. Taip pat šis veiksmažodis atskleidžia dažną denominatyvų nagrinėjimo problemą: kokia yra darybos kryptis ir koks yra darybos pamatas. Šis veiksmažodis gali būti traktuojamas kaip deverbatyvas arba kaip vedinys iš daiktavardžio *byla*, ypač jeigu esamojo laiko nepriesaginė forma *bylo* yra naujesnė nei *byloja* (Smoczyński 2020, 149). Kad veiksmažodžio *byloti* pamatinis žodis galėtų būti *bilti*, esama kelių argumentų. Pirma, vedinys būtų priskirtas iteratyvams, kurie dažniausiai žymi tęsiamą veiksmą, gali turėti silpnescio arba stipresnio veiksmo atspalvį (LKG 1971, 24), priesaga *-(i)oti* yra labai būdinga šiai kategorijai. Antra, balsių kaita būtų irgi gana tipinė, plg. *rymoti* : *rimti*, *styroti* : *stirti* (Jakaitienė 1974, 31). Jeigu *byloti* gretinamas su *byla*, galėtų kilti klausimas dėl darybos krypties, nes veiksmas yra būtina sąlyga daiktavardžiui egzistuoti (pvz., *rymoti* : *ryma*). Vis dėlto greičiausiai *byloti* pamatinis žodis yra *byla*, nes apkritai *-oti* vediniai pirmiausia pradėti daryti iš *-ā-* kamieno daiktavardžių

(LKG 1971, 254–255). Be to, tą paremia ir papildomas darybos krypties nustatymo kriterijus – kiekybinis (Urbutis 1978, 99): be *byloti* : *byla*, esama daug tokios darybos porų kaip *bėdoti* : *bėda*, *pasakoti* : *pasaka*, *nuomoti* : *nuoma* ir t. t.

1.2. Statyvai, arba būsenos vediniai, reiškia buvimą, statišką neapibrėžtos trukmės būseną, kuri yra susijusi su tuo, kas pasakyta pamatiniu žodžiu. Statyvų reikšmė dažniausiai gali būti paaiškinama kaip „būti tam, tokiam; jausti, turėti tai, kas pasakyta pamatiniu žodžiu“. Paprastai šios grupės vediniai sudaromi su visomis pagrindinėmis aštuoniomis vardažodinėmis priesaginėmis morfemomis (DLKG 1997, 393). AK statyvų nėra daug – tik 6, vyrauja bendraties priesaga *-ėti*: *duksėti* AK 34,15, [-*ėja*, -*i*], [-*ėjo*] ‘tikėtis, turėti viltį, viltis’ LKŽe : *dūksis* ‘pasitikėjimas, viltis’ DP; *gailėti* AK 35,2; 56,7; 80,8, [-*i*], [-*ėjo*] ‘jausti gailestį, gailestauti’ LKŽe : *gaila* ‘gailės, gailėjimas’ LKŽe; *gėrėti(s)* AK 14,14, [-*i(si)*], [-*ėjo(si)*] ‘jausti malonumą’ : *gėris* ‘malonumas, džiaugsmas, linksmybė’ LKŽe; *norėti* AK 17,2; 20,2, -*i* AK 3,17; 32,16; 58,6; 71,1 [-*ėjo*] ‘jausti norą, geisti’ LKŽe : *noras* ‘vidinis traukimas ką daryti, ką gauti, turėti, save patenkinti’ LKŽe; [*tingėti*], [-*i*], [-*ėjo*] AK 75,9; 95,16 ‘bodėtis darbu, veikimu, nepaslinkti’ LKŽe : *tingus* ‘tingintis, nenorintis dirbti, vangus’ LKŽe; [*valdžioti*], [-*ioja*], -*iojo* AK 20,8 ‘turėti valdžią, viešpatauti’ LKŽe : *valdžia* ‘teisė, galimybė ar gebėjimas tvarkyti kieno veiksmus, pajungti savo valiai; politinis viešpatavimas, vadovavimas’ LKŽe. 4 iš šių 6 veiksmažodžių yra mišriojo tipo, vieno veiksmažodžio tipas, remiantis AK, nežinomas. Kaip matyti, 5 pamatiniai žodžiai yra abstraktieji daiktavardžiai, vedinių iš jų reikšmė paaiškinama žodžiais „jausti, turėti“, pavyzdžiui, *valdžioti* kategorinė reikšmė yra „turėti valdžią“. Būtina paminėti, kad esama nuomonės, jog dabartinėje lietuvių kalboje labai daug priesagos *-ėti* ir jos variantų veiksmažodžių jau nebesiejama su jokiais vardažodžiais (Skardžius 1996, 521–523), vis dėlto semantinė opozicija tarp, tarkime, *norėti* ir *noras* yra gana ryški, todėl aptartieji veiksmažodžiai priskirti prie darybiškai skaidžių.

1.3. Daugiausia lietuvių kalbos būsenos atitikimo vedinių daroma iš daiktavardžių, rečiau – iš būdvardžių. Vediniai reiškia veiklą, darbą, elgesį, atitinkantį pamatiniu žodžiu nusakytą daiktą. Pamatiniu žodžiu gali eiti ir gyvūnų pavadinimai, pavartoti perkeltine reikšme žmogui pavadinti. Tada vedinio reikšmė yra „elgtis taip, kaip elgiasi pamatiniu žodžiu pavadintas asmuo ar kitas padaras“ (DLKG 1997, 392). AK yra rasti 5 priesaginiai būsenos atitikimo veiksmažodžiai, jie visi yra lygiaskiemieniai: *auklėti* AK 42,9; 67,7; 84,12, [-*ėja*], [-*ėjo*] ‘sistemiškai nurodymais, pamokymais ar kitais veikimais ugdyti žmogaus įpročius, valią, jausmus ir pan.’ LKŽe : *auklė* ‘vaikų auklėtoja’ LKŽe; *draugalauti* AK 68,18, [-*auja*], [-*avo*] ‘draugauti, bendrauti’ LKŽe : *draugas* ‘draugas, bendras’ LKŽe; *karaliauti* AK 42,3 -*iauja* AK 42,6, [-*iavo*] ‘būti karaliumi, viešpatauti’ LKŽe : *karalius* ‘valdovo, monarcho titulas kai kuriuose kraštuose; tą titulą turintis asmuo’

LKŽe; *prierauti* AK 68,18; 60,15, [-*auja*], [-*avo*] ‘svetimauti, sanguliauti’ LKŽe : *prieras* ‘svetimoteris’ LKŽe; *viešpatauti* AK 42,3, -*auja* AK 42,15, [-*avo*] ‘turėti visą valdžią, valdyti’ LKŽe : *viešpatis* ‘bet kokią valdžią turintis žmogus, valdovas; aukščiausioji visagalė esybė, Dievas’ LKŽe. Visų vedinių pamatiniai žodžiai yra asmenų pavadinimai, vyrauja priesaga -(i)*auti* (4 vediniai iš 5), ji ir yra lietuvių kalbos atitikimo reikšmės veiksmažodžių daryboje pati dariausia. Atskirai reiktų atkreipti dėmesį į veiksmažodį *prierauti*. Jis yra hibridas. LKE pateikiamas toks hibridų apibrėžimas: „tai žodžiai, be savo, turintys ir kitų kalbų nekaitybinių morfemų. Hibridai paprastai atsiranda dėl kalkiavimo, skolinių perdirbimo arba per žodžių darybą, vartojant jau pasiskolintas morfemas“ (LKE 2008, 207). Hibridai yra neatsiejami nuo žodžių darybos, nes būtent per ją atsiranda – svarbiausia hibridų sąlyga yra aiškus jų pamatinis žodis (Keinys 1984, 114). Taigi, *prierauti* yra tipiškas hibridas: turi pamatinį žodį, kuris yra skolinys, slaviską šaknį ir lietuvių kalbos indigenišką priesagą, neturinčią analogijų slavų kalbose ir neatitinkančią slavizmų integravimo sistemos.

Kai kurių aptartųjų žodžių priskyrimas vienai ar kitai darybos kategorijai turi niuansų ir gali būti diskutuotinas. Pavyzdžiui, veiksmažodžių *kūnyti*, *meluoti* ir kt. formalus ryšys su pamatiniais žodžiais yra aiškus, bet reikšmė kiek nutolusi nuo bendrosios darybos kategorijos reikšmės, jie aiškinami kiek kitaip nei „daryti“: „suteikti kūną“, „sakyti melą“. Kai reikšminis ryšys tarp vedinio ir pamatinio žodžio nėra labai ryškus ir ne visai atitinka bendrąją kategorijos reikšmę, kartais siūloma tokių vedinių nepriskirti jokiai darybos kategorijai (DLKG 1997, 394). Taip pat diskutuotina veiksmažodžio *auklėti* darybos kategorija. Jo pamatinis žodis yra daiktavardis *auklė*, reikšmė galėtų būti „elgtis kaip auklė“, ir tai galėtų būti būsenos atitikimo denominatyvas. Vis dėlto jis yra tranzityvinis, o visi šios kategorijos veiksmažodžiai būna intranzityvūs, taip pat šiai kategorijai nebūdinga priesaga -*ėti*. Statyvams *auklėti* negalima priskirti, nes tą sunkiai leistų reikšmė, be to, dauguma jų daromi iš būdvardžių, o jeigu pamatiniai žodžiai yra daiktavardžiai, tai jie būna abstraktieji.

2. AK deverbatyvai

AK rasta 20 deverbatyvų. Lietuvių kalbos deverbatyvai daromi su visomis pagrindinėmis veiksmažodžių darybos morfemomis (-*auti*, -*enti*, -*inėti*, -*inti*, -*yti*, -*oti*, -*ėti*, -*uoti*, -*telėti*) ir jų variantais. Deverbatyvų daryba laikoma sudėtingesne nei denominatyvų, nes jai būdinga šalutinė darybos priemonė – šaknies balsių kaita, labai retai pasitaikanti vardažodiniuose vediniuose. Balsių kaita nedaro įtakos darybos reikšmei, yra nereguliari, gali apimti tik dalį darybos tipo žodžių.

AK yra trijų deverbatyvų darybos kategorijų vedinių: priežasties reikšmės vedinių (kauzatyvų), kartotinės reikšmės (iteratyvų) ir rezultatinės būsenos vedinių (rezultatyvų). Daugiausia yra kauzatyvų – 10.

2.1. Bendroji priežasties vedinių reikšmė yra „daryti, kad vyktų pamatiniu žodžiu nusakytas veiksmas“. Šios kategorijos vediniai žymi aktyvų į tam tikrą objektą nukreiptą veiksmą. Lietuvių kalbos kauzatyvai sudaromi tik su dviejų morfemų – *-inti* ir *-yti* – variantais (DLKG 1997, 398). Lietuvių kalbos tarmėse ir senuosiuose lietuvių kalbos raštuose kartais šios dvi priesagos vartojamos paraleliai, pavyzdžiui, *aušyti / aušinti, gesyti / gesinti*. Visi AK kauzatyvai, turintys priesagą *-inti*, priesaginį formantą yra išlaikę visose pagrindinėse formose, o visi priesagos *-yti* variantų deverbatyvai yra mišriojo tipo. Iš viso AK yra 6 priesagos *-yti* vediniai ir 4 *-inti*: *gaišinti* AK 4,15, *[-ina]*, *[-ino]* ‘trukdyti (žmogų, laiką, darbą); gadinti; naikinti’ LKŽe : *gaišti, gaišta, gaišo* ‘laiką veltui leisti; nykti, dingti, prapulti; galą gauti’ LKŽe; *[gydyti]*, *[gydo]*, *gydė* AK 70,15 ‘caus. iš *gyti*’ LKŽe : *gyti, gyja, gijo* ‘sveikti, gaivintis’ LKŽe; *gimdyti* AK 84,11, *[gimdo]*, *gimdė* AK 66,17 ‘caus. *gimti*’ LKŽe : *gimti, gimsta, gimė* ‘atsirasti pasaulyje’ LKŽe; *girdyti* AK 88,17, *[girdo]*, *[girdė]* ‘duoti gerti’ LKŽe : *gerti, geria, gėrė* ‘ryti skystį, raminti troškulį’ LKŽe; *[klupdyti]*, *[klupdo]*, *klupdė* AK 90,11 ‘daryti, kad klauptųsi, liepti, versti klauptis’ LKŽe : *klupti, klumpa, -o* ‘pulti ant kelių; kniubti’ LKŽe; *laikyti* AK 85,4; 71,5, *-o* AK 85,6, *[-ė]* ‘turėti, kad nenukristų, neištruktų’ LKŽe : *likti, lieka, liko* ‘būti ir toliau toje pačioje vietoje, niekur neiti, nevykti’ LKŽe; *[marinti]*, *-ina* AK 76,8, *[-ino]* ‘atimti gyvybę, daryti negyvą, mirusį’ LKŽe : *mirti, miršta, mirė* ‘netekti gyvybės, nustoti gyventi’ LKŽe; *mokyti* AK 10,18; 38,16; 89,9, *-ia* AK 11,6; 36,9, *mokė* AK 6,2; 31,18; 38,14; 10,8; 11,4 ‘daryti, kad mokėtų, teikti mokslo žinių, lavinti, pratinti, daryti patyrusį, išmanantį’ LKŽe : *mokėti, moka, -ėjo* ‘sugebėti ką daryti; žinoti, būti išmokusiam ko’ LKŽe; *[skandinti]*, *[-ina]*, *-ino* AK 76,15 ‘daryti, kad skęstų, nugrimztų’ LKŽe : *skęsti, -ta, skendo* ‘žūti vandenyje, prigerti; būti apsemtam’ LKŽe; *[sloginti]*, *[-ina]*, *-ino* AK 90,18 ‘kankinti, kamuoti, varginti’ LKŽe : *slėgti, -ia, -ė* ‘neduoti ramybės, kankinti’ LKŽe. Daugumos šios kategorijos vedinių pamatiniai žodžiai yra intranzityviniai (išskyrus *slėgti*) ir pirminiai veiksmažodžiai (išskyrus *mokėti, -a, -ėjo*).

2.2. Iteratyvai žymi pasikartojantį, dažniausiai neapibrėžtos trukmės tęsiamą veiksmą, kartais turi silpno arba atvirksčiai – stipresnio veiksmo atspalvį (LKG 1971, 24). Ypač priesagos *-ėti* vediniai turi mažybinį atspalvį. Ši darybos kategorija lietuvių kalboje išsiskiria priesagų įvairove – vediniai sudaromi su *-auti, -yti, -ėti, -inėti, -inti, -oti* bei *-uoti* ir jų variantais. AK iteratyvai sudaryti su priesagomis *-auti, -auja, -avo; -ėti, -i, -ėjo; -yti, -o, -ė* ir *-ioti, -ioja, -iojo*: *[dūsauti]*, *-auja* AK 51,16, *[-avo]* ‘dejuoti, aimanuoti atsidūstant’ LKŽe : *dusti, dūsta, duso* ‘stigti oro, trokšti, ilsti; vargti, kamuotis’ LKŽe; *ganyti* AK 45,3, *[-o]*, *-ė* AK

14,20; 83,15 'varinėti ir saugoti gyvulius ganykloje' LKŽe : *ginti, gena, ginė* 'varyti' LKŽe; [*lytėti*], [-i], -*ėjo* AK 91,12 'kiek liesti, paliesti' LKŽe : *liesti, liečia, lietė* 'lytėti, prisitikti' LKŽe; [*minėti*], -i AK 40,3, -*ėjo* AK 82,2 'kalboje ar rašte vardyti ką, sakyti kieno vardą, kalbėti apie ką' LKŽe : *minti, mena, minė* 'turėti galvoje, atmintyje, nepamiršti' LKŽe; *nešioti* AK 89,13, [-*ioja*], [-*iojo*] 'per kelis kartus, kartkarčiais nešti iš vienos vietos į kitą paėmus, užsidėjus' LKŽe : *nešti, -a, -ė* 'einant gabenti iš vienos vietos į kitą paėmus, užsidėjus, t. t.' LKŽe; *raišyti* AK 70,18, [-*o*], [-*ė*] 'skųsti, kaltinti' LKŽe : *rišti, -a, -o* 'kabinėtis prie ko, kabintis, kibti, reikšti pretenzijas' LKŽe; [*trokštauti*], [-*auja*], -*avo* AK 95,14; 75,4 'labai trokšti, norėti' LKŽe : *trokšti, -ta, troško* 'labai norėti, geisti' LKŽe; *vadžioti* AK 25,2; 67,11, -*ioja* AK 32,7; 56,5; 67,1, [-*iojo*] 'nuolat vesti iš vienos vietos į kitą ar kur nors' LKŽe : *vesti, veda, vedė* 'padėti eiti prilaikant; pririšus raginti eiti, tempti paskui save' LKŽe. Kaip ir kauzatyvų atveju, daugiau šios darybos kategorijos veiksmažodžių yra mišriojo tipo, t. y. vediniai priesaginį elementą turi tik bendratyje arba bendratyje ir būtajame laike, pamatiniais žodžiais eina vienodai ir tranzityviniai, ir intranzityviniai veiksmažodžiai.

2.3. AK gerokai mažiau nei iteratyvų ir kauzatyvų yra rezultatinės būsenos vedinių – vos du: *gulėti* AK 46,7, [-i], [-*ėjo*] 'būti gulščiam, būti išvirtusiam; ilsėtis, miegoti' LKŽe : *gulti, -a, -ė* 'visu kūnu kur nors dėtis' LKŽe; [*sėdėti*], -i AK 24,4, [-*ėjo*] 'laikytis vertikaliai, palenkus kojas ir atsirėmus į ką sėdmenimis' LKŽe : *sėsti, sėda, sėdo* 'užimti sėdimą padėtį' LKŽe. Abu jie padaryti su priesaga -*ėti*, yra mišraus tipo, t. y. priesaginio elemento neturi esamajame laike, pamatiniai žodžiai – pirminiai intranzityviniai. Rezultatinės būsenos vedinius galima perfrazuoti su žodžiu *būti*: *gulėti* „būti atsigulusiam“, *sėdėti* „būti apsijuosusiam“.

Kaip minėta, deverbatyvams būdinga šaknies balsių kaita, tačiau ji gali apimti tik dalį darybos kategorijos, yra nereguliari. Manoma, kad tai greičiau pagalbinė darybos priemonė, padedanti skirti darinius nuo pamatinių žodžių (Urbutis 1978, 227), informuojamoji morfonologinių kaitų funkcija (Akelaitienė 1997, 49). Iš 20 AK deverbatyvų pusėje yra šaknies balsių kaita, t. y. 10 – 5 iteratyvuose ir 5 kauzatyvuose, abiejuose rezultatinės būsenos vediniuose (*gulėti* : *gulti*; *sėdėti* : *sėsti, sėdo*) apofonijos nėra.

Nors AK deverbatyvų nėra gausu, vis tiek matyti, kad iš dalies pasitvirtina prielaida, jog alternacija dažniausiai vyksta visuose morfemos -*yti* variantų vediniuose (Jakaitienė 1974, 30). AK yra paliudyti 8 -*yti* vediniai ir 4-iuose iš jų yra apofonija. Vis dėlto procentiškai ji dažnesnė -*inti* vediniuose – iš 4 deverbatyvų tik vienas neturi apofonijos, tad šaknies balsių kaita pasitaiko 75 proc. šios morfemos vedinių AK. Mažiausiai šaknies balsių kaitos yra priesagos -*ėti* vediniuose, t. y. iš 5 veiksmažodžių tik vienas vedinys (*lytėti* : *liesti, lietė*) yra su apofonija. Vis dėlto AK deverbatyvų yra labai mažai, ir daryti platesnių išvadų tai neleidžia.

AK deverbatyvų apofonija

Darybos morfema	Variantai	Baisių kaita	Pavyzdžiai	Atvejų skaičius
-auti	-auti, -auja, -avo	ū : u	dūsauti : dusti	1
-inti	-inti, -ina, -ino	a : i	marinti : mirti	1
		an : en	skandinti : skęsti, skendo	1
		o : è	sloginti : slėgti	1
-yti	-yti, -o, -è	ai : i	laikyti : likti; raišyti : rišo	2
		a : i	ganyti : ginti	1
	-dyti, -o, -è	i : e	girdyti : gerti	1
-ėti	-ėti, -i, -ėjo	y : ie	lytėti : liesti, lietė	1
-oti	-ioti, -ioja, -iojo	a : e	vadžioti : vesti, vedė	1

Kiti AK priesaginiai veiksmažodžiai

Šiek tiek mažiau nei darybiškai skaidžių priesaginių veiksmažodžių AK yra darybiškai neskaidžių – 51. Tarp neskaidžių priesaginių veiksmažodžių pasitaiko vos vienas kitas lygiaskiemenis, t. y. išlaikantis priesaginį elementą ne tik bendratyje ir būtajame laike, bet ir esamajame. Daugiausia yra veiksmažodžių, turinčių bendratyje priesaginį elementą *-ėti* – tokių yra 18: [derėti], *-a* AK 18,19; 49,17; 50,7; 59,8; 63,17; 72,2, [-ėjo]; galėti AK 33,16, [-i], -ėjo AK 27,10; gelbėti AK 37,5; 45,3, [-ėja, -a], -ėjo AK 10,5; 26,19; [girdėti], [-i], -ėjo AK 91,9; [kalbėti], *-a* AK 30,19; 63,11, -ėjo AK 16,17; [kentėti], [kenčia, -ėja], kentėjo AK 14,2; 76,18; 78,10; 82,3; 95,18; [krutėti], [-a], -ėjo AK 74,5; mylėti AK 14,12; 19,18; 40,12; 57,12; 62,7, *-i* AK 40,5, -ėjo AK 60,2; [padėti], [-a], -ėjo AK 53,2; pavydėti AK 72,2; 90,4, [-i], -ėjo AK 95,15; [pergalėti], [-i], -ėjo AK 44,17; penėti AK 88,16, [-i, -ėja], [-ėjo]; regėti AK 14,14; 34,13, *-i* AK 5,1; 40,19; 67,21; 74,12, -ėjo AK 91,8; [reikėti], reikia AK 1,6, [-ėjo]; sergėti AK 71,10, [-i, -ėja], [-ėjo]; [tesėti], *-i* AK 35,5; 63,14, -ėjo AK 35,3; tikėti AK 8,1, *-i* AK 4,16; 7,14; 15,8; 35,19 -ėjo AK 12,6; turėti AK 32,16; 74,10, *-i* AK 4,9; 8,14; 13,9; 15,8; 19,18; 20,8; 33,1, [-ėjo]; veizdėti AK 43,14; 66,2, [-i], [-ėjo]; žadėti AK 63,15; 8,2, *-a* AK 7,16; 85,11 -ėjo AK 7,18; 52,8. Lietuvių kalboje šalia pirminių veiksmažodžių su *-ėti*, *-i*, *-ėjo*, turinčių aiškia duratyvinę reikšmę, dažnai yra terminatyvų, pavyzdžiui, *girdėti, -i, -ėjo / -girsti, -girsta, -girdo; mylėti, -i, -ėjo / -milti, -milsta, -milo* ir t. t. Tam įtakos gali turėti ryškus statyvinis reikšmės atspalvis (Pakalniškienė 2021, 34).

Kita didelė grupė sinchroniškai neskaidžių veiksmažodžių AK bendratyje turi priesaginį elementą *-yti*, tokių veiksmažodžių yra 14: *daryti* AK 4,1; 5,12; 29,9;

43,8; 44,8; 59,6; 66,3, -o AK 43,9; 49,16; 66,3, -ė AK 22,5; 38,12; [gundyti], [-o], -ė AK 37,3; 71,14; klausyti AK 10,18; 65,10; 66,10; 85,1, -o AK 32,14, [-ė]; lankyti AK 88,20, [-o], -ė AK 50,4; manyti AK 4,8; 74,8, -o AK 15,8; 19,14, -ė AK 18,16; 86,10; 91,17; [jmanyti], -o AK 9,11, [-ė]; pildyti AK 27,14; 62,1; 65,3; 65,20; 72,15, pildžia AK 7,14, [-ė]; rašyti AK 1,7, [-o], [-ė]; rodyti AK 52,3; 65,4, rodžia AK 12,12; 41,1, rodė AK 10,9; 10,14; 12,5; sakyti AK 17,2; 40,4; 65,12; 73,8, -o AK 3,6; 6,11; 14,8, -ė AK 7,15; 10,16; skaityti AK 65,16; 69,13, [-o], [-ė]; taisyti AK 56,8, [-o], [-ė]; taryti AK 7,1; 41,13; 61,16, taria AK 9,4; 63,18, [-ė]; valgyti AK 13,15, [-o], [-ė].

Kitų priesagų – *-inti, -oti, -uoti* – darybiškai neskaidžių priesaginių veiksmažodžių AK yra gerokai mažiau: [ragauti], [-auja], -avo AK 91,10; [rakinti], -ina AK 39,8; 59,17; 72,6; 72,4, [-ino]; vadinti AK 87,12, -ina AK 20,5; 32,4; 40,1; 40,3; 50,2, [-ino]; [abejoti], -oja AK 89,10, [-ojo]; bijoti AK 62,5, [-o], [-ojo]; giedoti AK 69,14, [-a], [-ojo]; žinoti AK 77,7, -o AK 4,14; 55,18; 64,11, [-ojo]; vaivoti AK 51,17, [-oja, -a], [-ojo]; vaduoti AK 88,19, [-uoją], [-avo].

Net jei šie veiksmažodžiai istoriškai yra vediniai, t. y. kadaise juos ir pamatinį žodį siejo darybinė motyvacija, šiuo metu ji yra nutrūkusi, pavyzdžiui, *lankyti, -o, -ė* greičiausiai yra turėjęs ryšį su *lenkti, -ia, -ė*, istoriškai tai būtų iteratyvas (Pokorny 1959, 676). Reikėtų atkreipti dėmesį ir į *guldyti* AK 1,10; 5,7; 12,10, *guldžia* AK 10,3, *guldė* AK 4,2; 4,3. Šis veiksmažodis AK yra vartojamas reikšme ‘versti iš vienos kalbos į kitą’. Paprastai jis vartojamas su priešdėliu *per-*, ir tai yra kalkė iš lenkų kalbos veiksmažodžio *przekładać* ‘versti’. Taigi, jis negali būti siejamas su *gulti, gula, gulė* ‘visu kūnu kur nors dėtis’ LKŽe ir laikomas kauzatyvu, nes semantiškai nesiremia šiuo žodžiu.

Atskirai būtina aptarti ir tokius veiksmažodžius kaip *afieravoti* AK 82,8, [-avoja], [-avojo] ‘aukoti’ LKŽe; *daboti* AK 74,7, [-oja], [-ojo] ‘žiūrėti, atsižvelgti, paisyti’ LKŽe; *krikštyti* AK 7,20, [-ija], -ijo AK 7,14 ‘suteikti krikštą, duoti vardą’ LKŽe; *kryžavoti* AK 16,2, [-avoja], [-avojo] ‘kalti prie kryžiaus; bausti prikalimu prie kryžiaus’ LKŽe; [karūnavoti], [-avoja], -avojo AK 94,1 ‘atlikti karūnaciją, vainikuoti’ LKŽe; *dėkavoti* AK 63,5, [-oja], [-ojo] ‘dėkoti, sakyti dėkui’ LKŽe; *pravyti* AK 71,13, [-ija], [-ijo] ‘valdyti’; *rodyti* AK 89,10, [-ija], [-ijo] ‘patarti’ LKŽe. Jie skiriasi nuo prieš tai buvusio *prierauti* – tai ne hibridai, o skoliniai. Nagrinėjant slaviškos šaknies veiksmažodžius, pirmiausia reikia nustatyti formalųjį morfologinį sandą – priesagos skiriamos analogiškai pagal darybiškai skaidžius lietuvių kalbos veiksmažodžius. Šių veiksmažodžių priesagos turi analogijų slavų kalbose, atitinka slavizmų integravimo sistemą, t. y. perimant slaviską veiksmažodį ir integruojant jį į lietuvių kalbą, išlaikytas priesagų atliepimas: lenkų, rytų slavų priesagų *-ować, -owaću* (-*ować, -ować, -owaću*) veiksmažodžiai lietuvių kalboje turi priesagą *-avoti*; lietuvių kalbos veiksmažodžiai su *-yti, -ija, -ijo* ati-

tinka slaviškuosius veiksmažodžius su priesagomis *-ić* (*-yc*), *-umu* (*-ymu*), o su *-(i)oti*, *-(i)oja*, *-(i)ojō* – slavų kalbų veiksmažodžius su *-ac*, *-amu* (*-ayb*, *-amb*, *-amь*). Lietuvių kalbos skoliniai veiksmažodžiai, jeigu kartu kalboje funkcionuoja ir bendrašaknis vardažodis, teoriškai gali būti laikomi darybiškai skaidžiais, tačiau pirmiausia būtina ieškoti potencialaus skolinio veiksmažodžio visiškų atitikmenų slavų kalbose. Šiuo atveju *afieravoti*, *daboti*, *kryžavoti* ir kiti AK skoliniai jų turi, todėl jie priskirtini skoliniams.

AK yra randamas veiksmažodis *murmėti* AK 70,13, [-a], [-ėjo] ‘neaiškiai kalbėti, niurnėti, bambėti’. Greičiausiai tai vedinys iš ištiktuko *mur* ‘neaiškiam kalbėjimui nusakyti’. Ištiktukiniai vediniai lietuvių kalboje sudaromi su visomis pagrindinėmis darybos morfemomis. Šiuo atveju tai dažna šios grupės veiksmažodžių darybos priesaga *-ėti* (DLKG 1997, 401).

Išvados

Apibendrinus visas surinktas leksemas buvo nustatyta, kad AK yra 54 sinchroniškai darybiškai skaidūs veiksmažodžiai (33 denominatyvai, 20 deverbtyvai ir 1 ištiktukinis vedinys) ir 51 neskaidūs, 8 iš jų yra skoliniai, taigi AK darybiškai skaidžių veiksmažodžių yra šiek tiek daugiau, jie sudaro 51,4 proc. visų AK priesaginių veiksmažodžių.

AK denominatyvai sudaro 31 proc. visų šiame šaltinyje esančių priesaginių veiksmažodžių. Paliudytos trys denominatyvų darybos kategorijos: yra padaromosios reikšmės (sekventyvų), būsenos reikšmės (statyvų) ir būsenos atitikimo vedinių. Daugiausia yra sekventyvų – jie sudaro 67 proc. visų AK vardažodinės kilmės veiksmažodžių. Statyvų yra 18 proc. visų denominatyvų, o rezultatinės būsenos vedinių – 15 proc.

AK denominatyvai sudaryti su priesagomis *-(i)auti*, *-ėti*, *-inti*, *-yti*, *-(i)oti*, *-uoti*, vedinių su *-enti* ir *-inėti* nerasta. Daugiausia AK denominatyvų (16) sudaryta su priesaga *-inti*, tačiau ji, kaip lietuvių kalbos denominatyvams ir būdinga, vartojama tik padaromosios reikšmės vediniuose. Visi jie lygiaskiemeniai. Iš 22 sekventyvų tik 3 vediniai yra nelygiaskiemeniai, 2 išsaugoję priesaginį formantą bendratyje, 1 – bendratyje ir būtajame laike (*-yti*, *-o*, *-ė*; *-oti*, *-o*, *-ojō*), vieno veiksmažodžio tipas nežinomas (*saugoti*, [-o, -oja], *-ojō*). Daugiausia mišriojo tipo vedinių paliudyta būsenos reikšmės darybos kategorijoje – 5 iš 6 AK statyvų sudaryti su priesaga *-ėti*, nors šios darybos kategorijos vediniai lietuvių kalboje sudaromi su visomis priesagomis; priesaginis elementas yra bendratyje ir būtajame laike (*-ėti*, *-i*, *-ėjo*). Būsenos atitikimo vediniai AK neišsiskiria priesagų įvairove – vyrauja lygiaskiemeniai *-auti* vediniai. Probleminis yra veiksmažodžio

auklėti, -ėja, -ėjo priskyrimas šiai kategorijai būtent dėl priesagos *-ėti*, nes ji apskritai nėra būdinga šiai kategorijai.

AK yra 20 deverbatyvų, jie sudaro 19 proc. visų šiame šaltinyje esančių priesaginių veiksmažodžių. Kaip ir denominatyvai, jie pasiskirstę po tris darybos kategorijas: yra priešasties reikšmės vedinių (kauzatyvų), kartotinės reikšmės (iteratyvų) ir rezultatinės būsenos vedinių (rezultatyvų). Kauzatyvai AK sudaro 50 proc. visų deverbatyvų, iteratyvai – 40 proc.

Lietuvių kalbos kauzatyvai sudaromi tik su priesagomis *-inti* ir *-yti* ir jų variantais, taip yra ir AK – priešasties vediniai sudaryti su *-inti* ir *-yti* variantais, visi pastarosios priesagos vediniai (6) priesaginių formantą išlaikę tik bendratyje. Kartotinės reikšmės AK iteratyvai turi priesagas *-auti, -yti, -ėti* ir *-(i)oti*, ši darybos kategorija lietuvių kalboje apskritai išsiskiria priesagų įvairove. Pusė šios darybos kategorijos veiksmažodžių yra mišriojo tipo. Rezultatinės būsenos vedinių yra vos 2, jie abu neturi priesaginio elemento esamajame laike.

Taigi, AK denominatyvų yra daugiau nei deverbatyvų, skiriasi ir lygiaskiemenių bei nelygiaskiemenių vedinių santykis šiose grupėse. Mišrieji veiksmažodžiai deverbatyvams yra būdingesni nei denominatyvams. Daugiausia vedinių iš vardažodžių sudaryta su priesaga *-inti* (16 iš 33), tokiuose vediniuose priesaginis elementas yra ir esamajame, ir būtajame laike, todėl ir lygiaskiemenių denominatyvų AK yra daugiau nei nelygiaskiemenių. Deverbatyvų daryboje atvirkščiai – vyrauja nelygiaskiemeniai veiksmažodžiai (13 iš 20). Jie sudaryti su priesagomis *-yti, -o (-ia), -ė* ir *-ėti, -i (-ia), -ėjo*. Reikėtų pabrėžti, kad apskritai priesagos *-inti, -ina, -ino, -yti, -o (-ia), -ė* ir *-ėti, -i (-ia), -ėjo* vyrauja AK denominatyvų ir deverbatyvų daryboje. Priesagos *-yti, -o (-ia), -ė* ir *-ėti, -i (-ia), -ėjo* (neskaičiuojami atvejai, kai AK nepaliudyta esamojo laiko forma, o yra galimybė, kad tai lygiaskiemenis veiksmažodis) vyrauja ir neskaidžių veiksmažodžių atveju – tokie nelygiaskiemeniai veiksmažodžiai sudaro 59 proc. visų AK sinchroniškai neskaidžių veiksmažodžių.

Literatūra ir šaltiniai

AK – *Anoniminis 1605 m. katekizmas*. Prieiga internetu: <http://seniejirastai.lki.lt/db.php?source=44>
Akelaitienė 1997 – Gražina Akelaitienė. Morfonologinės balsių kaitos funkcijos. *Baltistica* XXXII (1), 49–55.

Ambrasas 1993 – Saulius Ambrasas. *Daiktavardžių darybos raida*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Arkadiev ir Pakerys 2015 – Peter Arkadiev ir Jurgis Pakerys. Lithuanian morphological causatives: A corpus-based study. In *Voice and Argument Structure in Baltic* (p. 39–97). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.

Bystroń 1890 – Jan Bystroń. *Katechizm Ledesmy w przekładzie wschodniolitewskim*. Kraków: Druкарnia Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządem A. M. Kosterkiewicza.

- DLKG 1997 – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Red. Vytautas Ambrazas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Gaidienė 2012 – Anželika Gaidienė. Vardažodinių veiksmažodžių su priesaga *-(i)auti*, priklausančių kategorinei reikšmei 'būti tuo ar tokiam, kas pasakyta pamatiniu žodžiu', daryba. *Lietuvių kalba* 6. Prieiga internetu: www.lietuviukalba.lt
- Jakaitienė 1973 – Evalda Jakaitienė. *Veiksmažodžių daryba (priesagų vediniai)*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Jakaitienė 1974 – Evalda Jakaitienė. Šaknies balsių kaita priesaginių veiksmažodžių daryboje. *Kalbotyra* 25 (1), 29–36.
- Jakulis 2004 – Erdvilas Jakulis. *Lietuvių kalbos tekėti, teka tipo veiksmažodžiai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Judžentis 2010 – Artūras Judžentis. Ledesmos 1605 m. katekizmo priešasties ir tikslo sakiniai. *Lituanistica* 56, 92–103.
- Keinys 1984 – Stasys Keinys. Lietuvių kalbos hibridai (sąvoka, rūšys ir normiškumas). *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija*, 113–123.
- LKG 1971 – *Lietuvių kalbos gramatika, t. 2*. Red. Kazys Ulvydas. Vilnius: Mintis.
- LKE 2008 – *Lietuvių kalbos enciklopedija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas*. Red. Gertrūda Naktinienė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008. Prieiga internetu: <http://www.lkz.lt>
- Otrębski 1965 – Jan Otrębski. *Gramatyka języka litewskiego, II: Nauka o budowie wyrazów*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo naukowe.
- Pakalniškienė 2018 – Dalia Pakalniškienė. Intarpiniai ir *sta* kamieno denominatyvai senojoje lietuvių raštijoje: nominacija ir motyvacija. *Res humanitariae XXIV*, 61–101.
- Pakalniškienė 2019 – Dalia Pakalniškienė. 1759 metų „Ziwato“ denominatyviniai veiksmažodžiai. *Res humanitariae XXVI*, 8–36.
- Pakalniškienė 2020 – Dalia Pakalniškienė. Lietuvių kalbos raštijos daryba: intarpiniai ir *sta* kamieno antikauzatyvai. *Lietuvių kalba* 15. Prieiga internetu: <http://www.lietuviukalba.lt>
- Pakalniškienė 2021 – Dalia Pakalniškienė. Intarpiniai ir *sta* kamieno deduratyvai XVI–XVII a. lietuvių raštijoje. *Acta Lituanica linguistica* 85, 15–56. Prieiga internetu: <http://lki.lt/acta-linguistica-lithuanica-85>
- Pakerys 2006 – Jurgis Pakerys. Dabartinės lietuvių kalbos priesagos *-ėti* denominatyviniai stavyvai. *Baltistica* 41 (1), 67–86
- Pakerys 2011a – Jurgis Pakerys. Dabartinės lietuvių kalbos daiktavardinių veiksmažodžių priesagų ir jų pamatinių daiktavardžių kaitybos klasių santykis. *Baltistica XLVI* (2), 271–288.
- Pakerys 2011b – Jurgis Pakerys. On derivational suffixes and inflection classes of verbs in modern Lithuanian. *Lietuvių kalba* 5. Prieiga internetu: www.lietuviukalba.lt
- Pakerys, Rimkutė ir Utka 2012 – Jurgis Pakerys, Erika Rimkutė ir Andrius Utka. Lietuvių kalbos denominatyviniai veiksmažodžiai ir greta jų vartojami pamatiniai žodžiai (tekstyno tyrimas). *Darbai ir dienos* 58, 81–92.
- Pakerys 2017 – Jurgis Pakerys. On the development of past habitual from iterative in Lithuanian. *Baltistica* 52 (2), 295–323.
- Pakerys 2019 – Jurgis Pakerys. Periphrastic causative constructions in 16th–17th century Lithuanian. *Baltistica* 54 (2), 287–315.
- Pokorny 1959 – Julius Pokorny. *Indogermanisches etymologisches wörterbuch*. Bern: Francke.
- Skardžius 1996 – Pranas Skardžius. *Rinktiniai raštai, t. 1*. Par. Albertas Rosinas. Vilnius: Mokslų ir enciklopedijų leidykla.
- Smetonienė 2021 – Anželika Smetonienė. M. Petkevičiaus katekizmo (1598) deverbatyvai. *Acta Linguistica Lithuanica* 84, 50–66.

- Smetonienė 2022 – Anželika Smetonienė. Anoniminio katekizmo (1605) ir Daukšos katekizmo (1595) skolintų daiktavardžių integravimas į lietuvių kalbos morfologinę sistemą. *Lietuvių kalba* 17. Prieiga internetu: <http://www.lietuviukalba.lt>
- Smoczyński 2020 – Wojciech Smoczyński. *Słownik etymologiczny języka litewskiego*. Prieiga internetu: <http://rromanes.org/pub/alii/Smoczy%C5%84ski%20W.%20S%C5%82ownik%20etymologiczny%20i%C4%99zyka%20litewskiego.pdf>
- Temčinas 2013 – Sergejus Temčinas. Pirmoji Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje lietuviškai spaudinta (katalikiška) knyga: hipotetinis 1585 metų ar Mikalojaus Daukšos 1595 metų katekizmas? In *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos istorijos ir tradicijos fenomenai: tautų atminties vietos*. Sud. Alfredas Bumblauskas (ats. red.), Grigorijus Potašenko (Lietuvos istorijos studijos. Specialusis leidinys, t. 9) (p. 61–79). Vilnius.
- Urbutis 1978 – Vincas Urbutis. *Žodžių darybos teorija*. Vilnius: Mokslas.
- Zinkevičius 1968 – Zigmas Zinkevičius. Apie 1605 m. katekizmo tarmę. *Baltistica* 4 (1), 109–116.

Anželika Smetonienė

DENOMINATIVES AND DEVERBATIVES SUFFIXED VERBS IN THE ANONYMOUS CATECHISM (1605)

Summary

The study of suffixed verbs in old scripts is relatively limited, so this article focuses on denominatives and deverbatives, i.e. suffixed verbs, the base words of which are nominals and verbs, found in the anonymous Catechism published in 1605 (hereafter AC). The aim of this paper is to determine the relationship between denominatives and deverbatives in the AC, their derivational categories, suffix frequency, and derivability. All forms of suffixed verbs and their derivatives were selected from the Catechism in question, indicating infinitive, the present tense and the past tense of the verb. The total number of collected words is 301: out of these, non-repeating suffixed verbs were identified, and prefixed derivatives were separated. This resulted in 105 non-repeating suffixed verbs in the AC.

Suffixed verbs in the AC were first analysed derivationally, distinguishing between synchronically non-segmentable and segmentable verbs. The latter were found in 56 cases. Denominatives account for 31% of all the suffixed verbs in this source, and deverbatives for 19%, which means that the number of AC derivatives from nominals is slightly higher. The denominatives in the AC are divided into three categories of derivation, with the following general meanings: ‘to do this or that which is stated in the base word’ (sequentials); ‘to be this, that; to feel, to have this or that which is stated in the base word’ (statives); and ‘to behave in the same way that a person or other being named by the base word

behaves' (derivatives of the status-matching meaning). There are also three derivational categories of deverbatives: 'to do so that the action described by the base word happens' (causatives); 'to do repeatedly, at intervals, what the base word says' (iteratives); 'to be in a state that is the result of the action described by the base word' (resultatives). Summarising the derivation of all these categories, it can be said that the suffixes *inti*, *-ina*, *-ino*, *-yti*, *-o* (*-ia*), *-ė* and *-ėti*, *-i* (*-ia*), *-ėjo* prevail in the derivation of denominatives and deverbatives in the AC, and *-yti*, *-o* (*-ia*), *-ė* and *-ėti*, *-i* (*-ia*), *-ėjo* are also very predominant in non-segmentable verbs.